

AYDIN TİPOLOJİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yard. Doç. Dr. Adil ÇAĞLAR Ö

GİRİŞ

Bugünkü anlamıyla 18.YY. da kullanılmaya başlanan aydın kavramı, günümüzün en çok tartışılan kavramlarından biridir. Üzerinde bu kadar sık durulmasına rağmen bu kavram, yaklaşımların farklılığı, simgelediği toplumsal kategorinin heterojen bir yapıya sahip olması ve aydını yine aydınların incelemek durumunda olması sebebiyle tıpkı, kültür uygarlık vb. kavranılan gibi son derece bulanık, kişisel yoruma açık bir kavram olmaktan kurtulamamıştır.

Bu çalışmada amacımız normatif tutumlardan mümkün olduğunca uzak kalarak, bu konuda yapılan başlıca çalışmalarda sergilenen bazı aydın yaklaşım ve tipolojilerini inceleyerek bu kategori ile ilgili daha açık ve çok yönlü bir görüş ve yaklaşımın ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır.

Kuşkusuz bir toplumsal kategori olarak aydınlar başka açılardan da sınıflandırılıp incelenebilir .⁽¹⁾ Örneğin yaşadıkları ülke açısından, bir ülkede yaşadıkları dönem açısından, kültür çevresi açısından vb. Biz burada evrensel nitelikleri ölçü olarak kabul eden tipolojileri incelemekle yetindik. Bu yazıda incelenecek tipolojiler ise şunlardır:

Kültür üretimi ve yaratıcılık açısından:

Yaratıcı aydınlar, tekrarlayıcı aydınlar (Edvard Shils)

Toplumsal yapı içindeki işlevi açısından:

Bağımsız aydın, bürokratik aydın (R.Merton). Gerçek ve sahte aydın (Sartre)

Entelektüel fonksiyonlarını yürüttükleri ülkeler açısından;

Gelişmiş, az gelişmiş ülke aydını (Shils) Devrimci aydın (Gouldner)

Sosyal bir sınıf olarak (Zimmerman, Gouldner)

Nitelikleri açısından;

Entelektüel, İntelicansıya (Bottomore)

* Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Yüksekokul Md. Yrd.

¹ BAK: İngiliz, Fransız, Amerikan aydınları için: Aron, 1979; Tanzimat sonrası aydınların özellikleri: Belge, 1982, c.1; Doğu-Batı aydını: Meriç, 1980, Latin Amerikan aydını: Bourricaud 1972, c.3; Orta Doğu aydını: Fisker, 1982.

YARATICI - TEKRARLAYICI AYDINLAR

Edward Shils aydınlan nitelikleri yönünden; yaratıcılık açısından inceler.

1) Yaratıcı Aydınlar:

Shils'e göre entelektüel rolleri doğuran eğilimler ve ihtiyaçlar aynı zamanda entelektüel yaratıcılığın da kaynağıdır. Yaratıcı aydınlar, bu bağlamda, mevcut yapılan değiştiren, zenginleştiren, yeni bireşimlere ulaştıran küçük bir azınlık tabakadır. Taklit edilecek modeller yaratarak, çoğunluğu oluşturan tekrarlayıcı, aydınlara önderlik ederler. Bir başka deyişle bunlar, yüksek kültürü yaratırlar milli ve milletlerarası modeller kurarlar, ortak kültür değerleri geliştirirler, sosyal değişimleri etkiler ve siyasi roller oynarlar (**Dereli 1974 s: 12**).

Burada hemen belirtmek gerekir ki: Yaratıcı aydınlar yaratılanı yoktan var etmezler, var olanı zenginleştirirler, geliştirirler. Bir anlamda bu aydınlar tekrarlayıcı aydınlardır. Ancak zenginleştiren ve geliştiren tekrarlayıcı aydınlardır. Öyle ki aydın bir yandan geleneklere bağlanırken, diğer yandan gelenekleri az ya da çok oranda değiştirme yolları arar. Bu değiştirme gücü, kendiliğinden oluşan bir güç değildir. Mutlaka bir geleneği, metot ve tekniği gerekli kılar. Bu anlamda bilimsel metot ve teknikler üst düzey entelektüel faaliyetlerini ortaya çıkmasını sağlayan yapılardır.

Bütün bu nitelikler günlük hayatın rutin ve pratik faaliyetlerini küçümseme, entelektüel faaliyetlerine kutsal bir değer atfetme, dinsel ve siyasal otorite ile çatışma gibi tali entelektüel gelenekler yaratır. Shils bu çerçevede genel olarak bilimci, romantik, halkçı, devrim ve düzen geleneklerini önemli bulur.

2) Tekrarlayıcı Aydınlar:

Varlığın genel ve soyut kademelerine doğrudan doğruya ve verimli bir şekilde ulaşabilme güç ve yeteneğine sahip olmayan kimselerdir. Kesintili bir tarzda da olsa, daha yaratıcı aydınlar tarafından ortaya atılan semboller, objelerle ilişkide bulunurlar. Bir başka açıdan bu grup aydınlar her zaman yeni yaratılmış olan eserlere bağlanma eğilimi göstermezler. Bir kısmı geçmişteki yaratıcı modellere bağlanma eğilimi gösterirler. Bu durumda bu kişiler oldukça modası geçmiş bir entelektüel kültüre sahip olurlar (**Dereli, 1974, s: 121**). Fakat bu aydınlar ne kadar isterlerse istesinler ve ne kadar uğraşırlarsa uğraşınlar geçmişteki bir geleneğe yeniden canlılık kazandıramazlar.

Shils'e göre, toplumların sosyal ve ekonomik gelişme düzeyi, toplumlar arasındaki entelektüel hiyerarşiyi belirleyen en önemli faktördür. Bu durumun gereği olarak, az gelişmiş ülkelerin aydınlan gelişmiş ülkelerin aydınlarını model alırlar ve onların ürünlerini genellikle kendi ülkelerinin koşullarına göre değişime tabi tutmadan uygularlar, yazarlar. Bu tekrarlayıcı entelektüel roller, yerel otoriteler ile aydını karşı karşıya getirir.

Az gelişmiş ülkelerin aydınlan arasında özellikle sanat alanında tekrarlayıcılıktan yaratıcılığa ulaşanlar sıkça görülebilir.

GELENEKSEL - ORGANİK AYDINLAR;

1. Gramsci, rolleri açısından aydınlan geleneksel ve organik aydınlan olmak üzere iki temel kategoriye ayırır.

Gramsci'de bu kategorilerin anlaşılabilmesi için tarihsel blok sivil ve politik toplum kavramlarının irdelenmesi gerekir:

Tarihsel blok; bir toplumda egemenliği (hegomonya) belirleyen topyekun bir tarihi durumdur. Tarihsel blok, doğrudan üretim ilişkilerinin belirlediği sınıfların, ideolojik ve politik karakterli üst yapının organik olarak bütünleşmesi ile oluşur. Bu bütünleşme tarihsel bloğun oluşmasının en önemli nedenlerinden biridir. Bunu aydınlan sağlar. Tarihsel bloğun üst yapısı politik ve sivil toplumdaki oluşur. Egemen sınıf, iktidarını sivil ve politik toplumdaki aydınların kurduğu egemenlik sistemi aracılığı ile yürütür. Sivil toplum egemen sınıfın toplum üzerinde kurduğu kültürel ve politik egemenliktir. Hukuk, partiler, sendikalar, sanat, bilim, ideoloji, ahlâk, din vb. kurumlan içerir. Politik toplum (devlet) ise, üstyapının baskı işleriyle ilgili bütün faaliyetlerini içerir. Bu baskı işlevi bürokratik aydınlan tarafından yürütülür **(Bağla, 1976, s: 91)**.

Görüldüğü gibi bu iki toplum etle tırnak gibi birbirinden ayrılmaz. Birincisinin gücü egemen sınıfın lehine toplumsal sınıf ve tabakalar arasında ideoloji aracılığı ile yarattığı konsensüsten, ikincinin gücü doğrudan baskıdan kaynaklanır.

Görüldüğü gibi aydınlan tarihsel bloğun en önemli öğelerinden biridir. Gramsci aydınlan bu çerçevede üç açıdan incelenmiştir, a) Aydınlan temsil ettiği grup arasındaki organik bağ ve aydınlanın üst yapı içindeki işlevi, b) Tarihsel bloğun aydınlanlarıyla (organik aydınlan) eski egemen sınıfın aydınlan (geleneksel aydınlan) arasındaki ilişkiler, c) Tarihsel blok içindeki "entelektüel blok'un örgütlenmesi **(Portelli, 1982, s: 98)**.

Gramsci'ye göre aydınlan bir sınıf olmadığı gibi, toplumda sınıflar üstü bir tabaka da değildir. Her toplumsal sınıf kendi aydınlanı yaratır. Ona göre her toplumsal zümre ekonomik üretim alanındaki başlıca işlevinin temeli üzerinde kuruluşunu gerçekleştirirken aynı zamanda organik olarak bir veya bir çok aydın grupları doğurur. Bunlar kendisine hem ekonomik, hem de toplumsal ve siyasal kesimde homojenlik ve kendi işlevinin bilincinde olmayı sağlar. Kapitalist müteşebbis sanayi teknisyenini, ekonomik, politik teorisyenini, yeni bir kültür ve yeni bir hukuk örgütçüsünü vb. yaratır **(Bağla, 1977, s: 23)**. Gramsci'mn aydınlan "egemen sınıfların komileri" "üst yapı memurları" olarak nitelemesi bu anlayışın sonucudur **(Gramsci, 1983, s: 54)**.

Ona göre aydınlan yine de temsil ettiği sınıfın edilgen bir parçası değildir. Aydınlan sosyo-ekonomik yapıya oranla görece bir özerlikten yararlanır ve temsil ettiği sınıf egemen sınıf olma niteliğini yitirdiği zaman bu bağ kökten

kopar.

1. Geleneksel aydınlar

Bunlar eski tarihsel bloğun organik aydınlarıdır. Yeni tarihsel bloğun oluşmasıyla kalıntı durumuna düşmüşlerdir. Fakat yeni egemen sınıf kendi egemenliğini sağlamlaştırabilmek ve sürekli kılabilmek için bunları ya kazanmak ya da etkisiz kılmak zorundadır.

İki ana kategoriye ayrılırlar: a) Kapitalizmin örgütlenemediği yerlerde köylülere ve feodal küçük burjuvalara bağlı örgütsüz; çoğunlukla doktorluk, avukatlık, noterlik gibi meslekleri icra eden aydınlar; bunların çoğunun kökeni köylü olsa bile, köylü sınıfı tarafından absorbe edilememişlerdir ve onun organik aydını değildir. Kırsal kesim insanı ile merkezi hükümet arasında aracılık yaparlar. Bu aracılıklarından ötürü örgütsüz olmalarına rağmen politik açıdan önemli bir misyona sahiptirler. Onun için egemen sınıfın organik aydını bu kesimi elde etmek zorundadır ve bu kategorideki eski sınıfın yönetici aydınlarına göre nispeten daha kolay elde edilen bir gruptur. Din adamları bu grup içinde gerek sayı gerek işlev açısından oldukça önemli bir yer tutar. Bunlar da simge yaratırlar ve kullanırlar. Böylece toplumda iletişim kanalları yaratırlar. Kültürel faaliyette bulunurlar; insan davranışlarına norm koyarlar ve insanlara ideal ve amaçlar önerirler, b) Kastlar halinde örgütlenmiş homojen toplumsal tabakalardan oluşan eski sınıfın yaratıcı aydınları; bunlar bağlı oldukları toplumsal tabanı büyük ölçüde yitirmelerine rağmen kesintisiz tarihsel sürekliliğin yarattığı dayanışma ve bağlılık duygusunun ve felsefi görüşlerinin etkisiyle oldukça iyi örgütlenmişlerdir. Bu yüzden kendilerini egemen toplumsal gruptan özerk ve bağımsız bir yere yerleştirirler. Bu yüzden egemen sınıfın aydınları tarafından etkisiz hale getirilmesi ya da absorbe edilmesi oldukça zordur. Organik aydının bu aydın kategorisini kontrolüne alamadığı durumlarda tarihsel bloğun evrimi olumsuz yönde etkilenir. Bunlar sanayi devriminden sonra ortaya çıkan rolleri ordudaki astsubay rollerine benzeyen teknokratik ve bürokratik nitelikli "kent tipi" aydınlardan oldukça farklıdır, daha çok bilim sanat ve kültürle uğraşırlar.

2. Organik Aydınlar:

Kapitalizm yeni bir düzen getirdi ve bu düzen devleti, ticareti, sanayiye ekonomiyi örgütlemek için yeni bir aydın tipi geliştirdi. Bunlar eski tarihsel bloğun aydınlarının uzantısı olmayan, yeni şartların yarattığı aydınlardır. Bunlar geleneksel aydınlar gibi özerklik savında değillerdir. Bunların tek gerçek özerkliği üst yapı görevlileri olma işlevlerinin gerektirdiği özerkliktir (**Portelli, 1982, S: 112-113**).

Bunlar yönetici sınıfla kitleler arasındaki egemen ideolojiyi esas alan konsensüsü yaratırlar. Bir başka deyişle alt yapı ile üst yapıyı birbirine bağlarlar. Bunu a) Egemen sınıfın toplumsal hayata verdiği yöne ve en geniş halk tabakaları tarafından getirilen "kendiliğinden konsensüs alanında (bu görevi gerçek anlamda aydınlar, profesörler, gazeteciler, öğretmenler, sendikacılar, parti yöneticileri, gibi entelektüel ve moral reformu biçimlendiren kişiler

yaparlar), b) Etken ya da edilgen olarak konsensüs eksikliği gösteren kişi ve gruplara yasal disiplin empoze eden devlet aygıtı alanında (Bu görevleri siyasi, idari, hukuki adli ve askeri aygıtların kadrolarını işgal eden aydınlar icra ederler **(Bağla, 1977, S: 23; Portelli, 1982, S: 103)**). Yani egemen sınıfın ideolojisini yaratan, onu toplumun "dünya görüşü haline getiren bunlardır. Bu çerçevede sınıf egemenliği ancak ve ancak organik aydınlar aracılığı ile kurulabilir.

Bunlara bağlı olarak organik aydınlar geleneksel aydınlara egemen sınıfın dünya görüşünü benimsetmekle de görevlidir. Onların bir çekim merkezi olmak durumundadırlar. Bu durumda organik aydının kullandığı en güçlü silahlar politik toplum alanında devlet, sivil toplum alanında partidir. Bu iki kurumun yardımıyla bu iki aydın kategorisi ideolojik ya da entelektüel blok içinde bir araya gelirler. Gramscı aydınları nitelikleri açısından da değerlendirir. Bu çerçevede aydınları üç kategoriye ayırır.

1- Büyük aydınlar: Egemen dünya görüşünün ve onun bilimsel, felsefi, sanatsal, hukuki vb. çeşitli kollarını yaratan örgütleyen en üst katta yer alan yaratıcı aydınlardır. Bunlar tarihsel bloğun gerçek mimarlarıdır. Bu kategori sivil toplum aydınlarının en seçkinlerinden oluşur. Bunlar entelektüel bloğun gerçek yaratıcılarıdır. Bir yönüyle dünya kültürüne bağlıdır. Bunların bir başka görevi de ideolojik çekim merkezi haline gelerek, ast aydınları köylülükten kopararak egemen sınıfın hizmetine sokmaktır.

2- Ast Aydınlık: Büyük aydınların yarattığı ideolojiyi ve ürünleri yayan, yorumlayan, uygulayan örgütçü aydınlardır. Bu aydınlık üçüncü derecede sivil toplum ve birinci derecede de politik toplum aydınlıklarına denk düşer.

3- Üst yapı içinde entelektüel bir işlev görmeyen toplumsal ve bürokratik yönetim aygıtında çalışan kişiler. Bunlar sadece uygularlar. Bu grup politik toplumun ikinci derece elemanlarına denk düşer.

BAĞIMSIZ- BÜROKRATİK AYDINLAR:

Merton aydınları toplumsal yapı içindeki işlevini esas olarak inceler. Ona göre bilgiyi işleyen ve formüle eden herkese aydın demek gerekir **(Merton, 1964, s: 209)**. Bu kişiler bilginin kültürel temellerini sadece direkt kişisel yaşantı olarak görmezler:

Merton'a göre entelektüel faaliyet bir sosyal roldür. İnsan hayatının bütün alanlarını kapsamaz. Bu roller çeşitli mesleki faaliyetlerle örtüşebilir, örtüşmeye bilir. Bu bağlamda öğretmen, profesör bir aydınlık, fakat her öğretmeni ya da profesörü aydın olarak değerlendirmek doğru değildir; onu aydın yapan faaliyetlerinin niteliğidir. Bir öğretmen sadece ders kitabındaki bilgileri aktarmakla yetiniyorsa, onun radyo spikerinden farkı yoktur. O bu anlamda düzyak bir teknisyendir.

Sosyal ve beşeri bilimlerle uğraşanlar entelektüel faaliyetlere fen bilimleriyle uğraşanlara göre potansiyel olarak daha fazla yatkındırlar.

Merton aydınları iki ana gruba ayırır: Bağımsız (unattached) ve bürokratik aydınlık.

Bağımsız aydın entelektüel faaliyetlerini bürokrasinin amaç ve amaçlarına doğrudan tabi olmadan düzenlerler. Eğer bir aydın bürokratik bir yapı ile bağlantılı olsa bile entelektüel faaliyetlerini bu yapıya bağımlı olmadan sürdürüyorsa bu gruba girer. Örneğin öğretim üyesi akademik bürokrasi ile bağlantılı olsa bile, bağımsız aydın grubuna girer. Çünkü o entelektüel faaliyetlerini sırf bürokrasiye hizmet için organize etmez. Bu grup aydının faaliyetleri ile kamuoyu arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Bunlar bürokratik aydına göre topluma yabancılaşmış ve radikalleşmişlerdir. Bunalım ve savaş anlarında kamu bürokrasisinde çalışabilirler ama bu şartlarda bile bürokratik yapı tarafından yapılan müdahalelerden hoşlanmazlar. Yine de bu durumlarda kökten eleştirici, alternatif getirici tavırlarını törpüleyerek ortak hedeflerin oluşması ve yerleşmesi konusunda çaba gösterirler.

Yine de entelektüel grubun pek farklılaşmadığı az gelişmiş ülkelerde sivil bürokrasiyi hatta askeri bürokrasiyi oluşturan aydınlar bağımsız aydın niteliğine daha yatkın bir yapıya sahiptirler.

Bürokratik aydınlar ise entelektüel faaliyetlerini bürokrasinin ihtiyaç ve hedefleri doğrultusunda organize ederler. Bir başka deyişle bunlar bir bürokratik yapının istihdam ettiği fonksiyonellerdir. Güçleri büyük ölçüde uzmanlıklarından gelir. Karar verici tarafından formüle edilen sorunlarla ilgili bilgi ve fikir sorulan mevcut yapı içinde kendilerinden fazla bir şey katmadan cevaplandırır ve uygularlar. Sahip olduğu bilgileri ve özellikleri mevcut bürokratik yapının korunması ve geliştirilmesine adanmış, formüle edilen politikaları mevcut yapının işleyişine adapte eden fonksiyonu gereği sorunları teknik açıdan değerlendirmeye yatkın insanlardır bunlar.

Yinede bunları kendilerini sadece uygulamaya vermiş, karar vericiye bağlı olmanın ötesinde bağımlı olan, sonucun ne anlama geldiği konusunda kesin bir ilgisizlik içinde olan politik teknisyenlerle karıştırmamak gerekir. Bunlar, yukarıda söylendiği gibi, bilgiyi işleyen ve formüle eden kişilerdir (Merton, 1964, s: 213). Ve bu grup aydın bağımsız aydına göre daha fazla pratik içindedir, verilen bir durum çerçevesinde teknik ve araçsal kavramlar kullanmaya yatkındır (**Merton, 1964, s: 213**).

Bürokratik bir yapı içindeki aydının görevleri kabaca belirlenirse entelektüel faaliyetlerini daha rahat sürdürebilir. Görev alanı açıkça belirlenmişse ve bu alanı uzmanlık gerektiren bir alansa aydın alternatif öneriler geliştirebilir.

Bu yapı içindeki aydın a) Kendi görüşleri ile karar vericinin görüşlerini uzlaştırarak, b) Karar vericinin görüşlerini bürokratik araçlarla değiştirip, yeni bir yorum getirmeye çalışarak, (ki bu konudaki aydın gerekli ortamı bulamazsa bürokrasiden kopabilir). c) Kendini saf bir teknisyen olarak tanımlayarak görevi ile düşüncelerini kategorik olarak birbirinden ayırarak çeşitli tavırlar geliştirebilir.

Bu konumdaki aydınlar entelektüel faaliyetlerinin bir sonucu olarak zaman zaman çeşitli biçimlerde karar verici bir bürokratik yapının bizzat kendisiyle

çelişkiye ve uyumsuzluğa düşebilir. Bu bağlamla potansiyel olarak engellenmeye (frustration) uğrama olasılığı fazla bir kişidir bürokratik aydın.

GERÇEK-SAHTE AYDINLAR:

J. Paul Sartre'ye göre "Aydın kendisini ilgilendirmeyen şeylere bütünsel bir insan ve toplum kavrayışı adına, benimsenmiş doğrular ile bunlardan esinlenen davranışların bütünlüğüne muhalefet eden birisidir" (Sartre 1985, s: 14). Aydın kendinde ve toplumda, pratik doğruların araştırılması ile (içerdiği tüm normlarla birlikte egemen ideoloji arasındaki geleneksel değerler dizgesiyle birlikte) karşıtlığın bilincine varmış olan kişidir (Sartre 1985, s: 38). Demek oluyor ki, aydın, zeka yetisinden kaynaklanan çalışmalarla belli bir üne erişmiş olan ve bu ünü kendi alanlarından dışarı çıkararak, bütünsel bir insan kavrayışı adına toplumu ve kurulu iktidarları eleştiren bir kişidir. Örneğin atom fiziği üzerine çalışan bilimlere "aydın" denemez. Bu kişiler atomun yıkıcı gücünden korkup da, kamuoyuna atom bombasının kullanımına karşı uyararak üzere harekete geçerse aydın olurlar (Sartre 1985, s:15).

Aydınlar pratik bilgi uzmanları (specialistes du savoir pratique) arasından çıkmaktadır. Bu nedenle aydını tanıyabilmek için bu tabakanın niteliklerini bilmek gerekir. Sartre'ye göre bu nitelikler şunlardır: -Pratik bilgi teknisyeni genel olarak egemen sınıftan değil, orta sınıftan çıkmaktadır. Ancak onun nasıl yetişeceğine, ne iş yapacağına karar veren egemen sınıftır. Onlara uygun gördüğü ideolojileri ve görevleri için ihtiyaç duydukları bilgileri ve pratikleri öğretirler. Yani bunlar araştırma uzmanları, hegemonya taraftarı, gelenek bekçileridir (Sartre 1985, s: 28).

Bu nitelikleri ile "bu toplumsal işçiler" varoluşlarında derin çelişkiler taşırlar. Çünkü yetiştirme süreçleri içinde kendilerine öğretilenlerle yaşadıkları arasındaki çelişkileri fark ederler. Örneğin bütün insanların eşit olduğu inancı pratik hayatta iflas eder: Burada ya kendi inanmadığı ereğin basit bir aracı haline gelir çalışmalarında evrenseli tikelin hizmetine koşar, siyaset dışı bilinemezci olur. Hatta iktidar onu baskı ile sindirebilir ve böylece kendine yabancılaşır. Ya da "kendini ortadan kaldırarak yaptıklarını sergiler", bir başka deyişle araştırmacı kendisine dayatılan ideolojinin partikülerizmini görüp bu ideolojiye alet olmama yolunu seçer, bu ideolojiyi sorgulama yoluna giderse işte o zaman aydın olur. Yani her bilgi teknisyeni potansiyel olarak aydındır. Çünkü kendisindeki evrenselci teknik ve egemen ideolojinin sürekli savaşımdan başka bir şey olmayan bir çelişki tarafından belirlenmiştir. Ama şunu hemen belirtmek gerekir; gerçekte bir teknisyenin aydın olması basit bir karar işi değildir.

İktidar, teknisyenin gerçeğinin, evrensel ile tikelin sürekli karşılıklı bir uyuşmazlığı olduğunu ve en azından potansiyel olarak, Hegel'in "mutsuz bilinci" diye adlandırdığı şeyi bilmektedir. Bu yüzden teknisyeni son derece şüpheli görmektedir. Bir başka deyişle teknisyen egemen sınıf açısından hem vazgeçilmez, hem de şüpheli biridir.

Sartre aydını gerçek ve sahte aydın olarak iki kategoriye ayırır. Gerçek

aydın kendisini olduğu gibi kabul etmez. Araştırmacı niteliği ile kendisini etkileyen çelişkileri uyumlu bir bütünlüğe dönüştürebilmek için kendi üzerinde araştırmalar yapar, fakat kendisini öznel, basit bir tarzla sorgulamakla yetinmez. Bu araştırmayı ürünü olduğu topluma, bu toplumun ideolojisine, yapılarına, seçmelerine, praksisine uygulayarak yapar. Çünkü kendini ancak bu bağlamda kavrayabileceğini düşünür (**Sartre 1985, s: 44-45**).

Durum ne olursa olsun, nesnenin iki anlamlığı gerçek aydını soyut evrensellikten uzaklaştırmaktadır. O işlevini sürdürebilmek için kendini toplumsal evren içinde konumlandırma gereği duyan kişidir. Kendisini hep tekil evrensellik olarak kavrayabilmesi için, bir başka deyişle; çocukluğundan beri sınıfının önyargıları ile kendisine aşılanan değerlerden kurtulup evrenseli gizli bir tekillleşme aracılığı ile kavrayabilmek için bu gereklidir (Sartre, 1885, s: 47). Bu niteliği ile aydın zorunlu olarak küçük burjuva ideolojisi üreten kendi sınıfı ile çarpışmak zorundadır: Bu nedenle aydın evrenselliğin hazır olarak var olmadığını, onun sürekli olarak üretilmesi gerektiğini fark eden evrensel bir teknisyendir (**Sartre, 1985, s: 48**).

Aydın imkânları ölçüsünde kendinde ve başkasında kişinin gerçek bilgisini oluşturmak, yabancılaşmaları önlemek için, dışarıda sınıf yapılarından doğan toplumsal yasaklara, içerde kısıtlamalara ve öz denetimlere son vermek için gerçek bir düşünce özgürlüğünü sağlamaya çalışan kişidir (**Sartre, 1985, s: 49-50**).

Aydın tekil bir evrenselle tekil evrenseller arasındaki diyalektik ilişkiyi kavrayan, bu ilişkide ideolojilerin her an olay tarafından güçleştirildiğini kavramış kişidir. Bu niteliği ile aydın zamanımızın tüm çatışmalarına angaje olmaya zorlanmaktadır.

Aydın en doğrudan düşmanı olarak tanımlanan sahte aydının nitelikleri ise yukarıda sayılan niteliklerin karşıtıdır. Her iki aydının tek orta noktası bunlarında pratik bilgi teknisyeni olmasıdır. Bunlar "satılmış" kişiler değillerdir. Bunlar egemen sınıfın partikülarist ideolojisinin kesin ve evrensel olduğunu ileri sürerler. Bunlar gerçek aydının söylediklerine doğrudan "hayır" demezler. Uzlaşmacı, maslahata, bir yapıları vardır. Soyut bir evrenselcilikten yalldırlar. Ahlakçı ve idealisttirler. Yani bunlar egemen sınıfa muhalefet eder gözükürken hizmet eden kişilerdir (**Sartre, 1985, s: 53**). Bu durum gerçek aydınları zorunlu olarak devrimci olmaya götürür.

GELİŞMİŞ VE AZGELİŞMİŞ ÜLKE AYDINLARI:

Shils'e göre, gelişmiş ve azgelişmiş ülke aydını kategorileri yaratıcı ve tekrarlayıcı aydınlar kategorileri ile belirli ölçüde örtüşse bile bir ülkedeki, bir kültürdeki entelektüel sistemler kendi içinde metropol ve taşra aydınları biçiminde sınıflandırılabilir. Azgelişmiş ülke ve gelişmiş ülke aydını bu sınıflandırmaya göre değerlendirilebilir. Ancak bu üçüncü sınıflandırmada, kültür, dil, kişisel bağlantı kuramama, ulusal ve siyasal sınırlamalar bu değerlendirmede göz önüne alınmalıdır (**Shils, 1972, s: 356**).

Shils'e göre metropolis bir yaratıcılık, yaşatıcılık merkezidir. Oysa taşra

işlenmemiş, dar, sığ bir atmosferdir. Orada metropol kültürünün incelmışliği, tazeliği, açıklığı ve genişliği yoktur. Yerellik, kendi kendine yeterlik vardır (Shils, 1972, S: 357).

Her ne kadar dil, ulusal sınırlar, yerellik, eğitim biçimi gibi engeller olsa bile, entelektüel faaliyetlerin uluslararası bir niteliği vardır. Bu olgu bir entelektüel üretim ve dağıtım merkezi olan metropolisle taşra arasında çeşitli iletişim şebekelerinin kurulmasına yol açmıştır.

Taşra aydın merkezdeki entelektüel ürünlerden seçerek alır ve kendi şartlarına uydurur. Onun eğitim düzeyi, kapasitesi, yetişme ve yaşama biçimi merkezdeki entelektüel ürünleri bütün boyutlarıyla kavrayışını engeller. Yeniliği çağdaş ölçüler için işleyebildikleri ölçüde merkezden ilgi görürler. Yerel normlarla entelektüel normlar arasında denge kuramazlar.

Politik görüşleri açısından az gelişmiş ülke aydınını karakterize eden geleneksel aydınlar değil, modern yenilikçi aydınlardır. Bunlar batı tipi eğitim kurumlarında yetişmişlerdir, gelişmiş ülke aydınlara göre daha az seçicidirler, diğer toplumsal sınıf ve katmalardan oldukça farklıdır, meslekleri genellikle gazetecilik, avukatlık, öğretmenlik gibi halkla doğrudan ilişkili mesleklerdir. Ekonomik olarak devlete bağımlıdır. Çünkü entelektüel ürünleriyle geçinme şansları yoktur. Özellikle kurtuluş savaşlarında ve sonrasında etkili bir karizmaları vardır. Politika onlara güç veren en önemli faaliyet **alandır (Shils, 1972-396).**

Milliyetçilik ideolojisi en yatkın oldukları ideolojidir. Yeni bir ulus yaratma, yeni bir düzen kurma bunlarda en güçlü politik eğilimdir. Sosyalizm ve popülizm bu koşullarda bunlara güç ve dinamizm sağlar (Shils, 1972, s: 404). Baskıcı nitelikli geleneksel grup ve kurumlara ve emperyalizme ve onun yerli ortaklarına çok açık biçimde cephe alırlar. Halk kültürü onları topluma bağlayan bir güç haline gelir. Bağımsızlık savaşı sonrasında modern anayasaları tercih ederler. Fakat bu bağlamda trajik bir çelişkidir kendilerini kurtaramazlar. Karizmalarının da etkisiyle tek doğrunun kendileri olduğu saplantısı bu kadroları antidemokratik, reaksiyoner, sekter bir tutuma sürükler, karşı çıkışları bazen çok ilkedir (Shils, 1972, s: 410).

Üç aşamalı bir politik gelişim çizgileri vardır. Birinci aşamada bağımsızlık ideolojisine sahip değillerdir. Metropolitan kültürü benimserler. II. Aşamada milliyetçilik ideolojisini benimseyerek halka yönelirler. Bu aşamada özellikle Avrupa sosyalizmine yatkındır. Üçüncü aşamada ise katı bir iktidar eliti durumuna gelirler. Gençlik ve askerlerde zaman içinde güçlü bir entelektüel akım yaratırlar.

Büyük çoğunluğu bürokratik bir niteliğe sahiptir. Bir başka deyişle direkt sorumluluk gerektiren siyasi mevkilerde fonksiyoner olarak görev alırlar (Shils, 1972, s: 413-414). Bu nitelikleri onları politika ile daha yakından ilgilenmelerine yol açır. Siyasi iktidardaki elite bütünleşerek topluma yön vermeye çalışırlar ya da siyasi iktidarlara karşı iktidar mücadelesi içine girerler. Genellikle sömürge nitelikli toplumlarda aydınlar siyasi elit haline gelirler. Bu durumda milliyetçi bir

dünya görüşü benimserler. Güçlü bir orta sınıfın olduğu az gelişmiş ülkelerde ise, geleneksel kültüre ve siyasi elit ve onun müttefiki orta sınıfa açık olarak cephe alırlar.

Gelişmiş ülkelerde düşünce, bilim, teknik ve sanatta meydana gelen değişim ve gelişmeler bu toplumlarda oldukça farklılaşmış bir toplumsal yapı meydana getirmiştir. Bu olgu, kendine özgü daha belirgin bir entelektüel tabaka ve daha fazla uzmanlaşmış entelektüel roller yaratmıştır. Güzel ve edebi bir üsluba sahip olmak, somut olaylardan soyut fikirler dünyasına ulaşabilmek, kabul edilmiş fikirler ve görüşler ötesinde çözümleme, yorum, eleştiri yapabilmek, çok soyut ve rafine düşünebilmek gibi yeterlikler geçerli hale gelmiştir. Bu, daha fazla ihtisaslaşmış entelektüel roller bireyin, grubun ve toplumun evren içindeki yerini tayin etmek, olay ve olguları yorumlamak, onları bireyin ve toplumun çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmak otoritenin sorumluluklarını tayin ve tarif etmek, toplumun geçmişteki tecrübelerini değerlendirmek, toplumun gelenekleri ve özellikleri konusunda gençliği aydınlatmak, vb. faaliyetlerde kendini gösterir (**Shils 1967, s: 412**).

DEVİRİMCİ AYDIN

Gouldner devrimci aydını bir aydın kategorisi olarak kabul eder. Bunları sosyalist ülkelerin yöneticileri ve az gelişmiş ülkelerdeki modern aydınlar olarak iki sınıfta inceler.

Bunlar genel olarak varlıklı orta sınıfın çocuklarıdır ve büyük çoğunluğu; büyük bir kısmı yurtdışında olmak üzere modern üniversite eğitimi görmüşlerdir. Avrupa modeli bir akılcılık ve tartışma üslupları vardır. Yazarlık, politikacılık, mühendislik, gazetecilik, avukatlık vb. mesleklerden gelmezler, bohem bir yaşantıyı benimsemezler, savaşçı bir mizaca sahiptirler entelektüel verimleri yüksektir.

Marksizm bunların yerel problemleri yorumlamasında önemli araçlar ve imkanlar sağlar. Fakat hangi amaç ve sınıf adına savaşılırsa savaşınlar önce kendi çıkarlarını düşünürler.

Gouldner'e göre az gelişmiş ülkelerin devrimci aydınları bu kategorinin güçlü bir kanadıdır ve şu özelliklere sahiptir: Bunlar toplumun en bilinçli tabakasıdır. Laik bir nitelikleri vardır. Geleneksel otoritenin resmi dili yerine bölgesel dilleri kullanmayı tercih ederler. Özgürlükçüdürler. Yerel kültürlerle evrensel değerler arasında denge kurmak, bu iki kültürü sentez etmek isterler. Ama temelde Batı kültürünün temsilcisidirler ve bu kültürü halka benimsetmek isterler fakat bu çabada çoğunlukla başarılı olamazlar. Bu durum onları halka yabancılaştırır (**Gouldner, 1976, s: 357**).

BİR TOPLUMSAL SINIF OLARAK AYDINLAR

Zimmerman aydınlan bir toplumsal sınıf olarak görür. Ona göre aydın sınıfı çağımızda, özellikle gelişmiş ülkelerde, toplumu gerçek anlamda yöneten sınıftır.

Bu sınıfı toplumun lideri durumuna getiren şartlar ise özetle şöyle

sıralanabilir: Bilimsel teknik devrim, yeni aile sistemi, sözlü kültürün yerini yazılı kültürün alması, özel bir uzmanlık dilinin gelişmesi, yaratıcılarla teknisyenler arasında meydana gelen büyük fark, toplumların karmaşık bir yapıya kavuşması eğitim-öğretim süresinin artması, üniversitelerin çoğalması, kültürel yükselmenin toplumsal hareketliliğinin itici gücü haline gelmesi, toplumlarda sınıflar ve dinler vb. arasındaki yıkıcı mücadelenin yerini yaratıcılarla, bürokratlar arasındaki mücadelenin alması, aydın sınıfın kendi kendini eğiten ve yöneten bir sınıf olması vb. (**Zimmerman, 1964, s: 121-149**).

Bunlar toplum liderliğini merkantilistlerden almışlardır, ana vatanları gelişmiş sanayi ülkeleridir. Kaynaklandıkları toplumsal katman ise genellikle orta sınıftır. Bu sınıfın yoksul ve ihtiraslı bireylerinden oluşurlar. Merkantilistlerin güç kaynağı para olmasına karşılık bunların güç kaynağı insanın en değerli organı beyinin bir fonksiyonu olan bilgi ve düşüncedir.

Bunlar, bürokratlar gibi sadece verilen emirleri mevcut işleyiş içinde yerine getirmezler, yaratıcı ve karar vericidirler. İşçi sınıfı gibi pasif ve dışarıdan gayrete getirilmeyi beklemezler. Kendilerine ve çevrelerine karşı sorumluluk duygusu içindedirler. Çok çalışkan, hayatı ciddiye alan kişilerdir. Dinsiz değillerdir ancak eski tarz dine ve klasik dini kurallara inanmazlar. Psikolojik bir niteliği olan yeni bir dini ve ahlaki yaratma süreci içindedirler.

İdeolojik planda her türlü aşırılıktan nefret ederler. Aşın sağcılığa ve solculuğa pek itibar etmezler. Geçici olmakla beraber başlangıçta Marksist renkler taşırlar, sosyal ahlâka sempati duyarlar. Dünya görüşleri sosyal sistemi tahrip etmekten çok, ıslah etmeye ve genişletmeye dayanır. Marksizm'in halk egemenliği düşüncesini benimserler, ancak bunu anti-Marksist bir biçimde yeniden yorumlarlar. Ancak emekleri ile yaşadıkları için proletaryaya karşı duygusal bir sempati içindedirler, fakat diktatör yaya karşıdırlar. Para kazanmayı, zengin olmayı severler, bu nitelikleri onların zenginlerle birlikte olmalarını sağlar. Fakat zenginliğin kullanışı açısından zenginlerden ayrılırlar, asalete değer vermezler israfı sevmezler, servetlerini kullanırken "sosyal fayda" ilkesiyle hareket ederler, bir başka deyişle, servetlerini halk için harcarlar.

Yüksek derecede eğitilmiş ve uzmanlaşmış bir sınıf olmalarında etkisiyle haktan, sosyal ve ahlâki bakımdan kopukturlar. Bu niteliklerinin bir başka sonucu da halkın ve zenginler sınıfının onların yaptıklarını anlama kapasitesine sahip olmamalarıdır. Bu da onların birbirlerini koruma davranışları geliştirmesine yol açar.

Uzun yıllar eğitim görmüşlerdir ve kendi kendini eğiten bir sınıftır. Kendi alanlarının uzmanı olmuşlardır. Bu niteliklerinden ötürü çalışkan ve disiplinlidirler. Cinsi içgüdülerini yeniden biçimlendirmişlerdir. Fıili cinsel enerjilerini sosyal yaratıcılık ve liderlik faaliyetlerinde kullanırlar. Fakat cinsel ihtiyaçlarını da küçümsemezler ve bu ihtiyaçların karşılanmasını ihmal etmezler (**Zimmerman, 1964, s: 187**). Kısaca, bunlar çalışma, kendini mesleğine hasretme, akademik ve bilimsel bakımdan hizmet ve hakikat ideallerine bağlanma özelliklerine sahiptirler (**Zimmerman, 1964, s: 161**).

Alvin W, Gouldner çağımızda aydınları tıpkı Zimmerman gibi yeni doğan bir sınıf olarak görür. Fakat yaklaşımı Zimmerman'dan oldukça farklıdır. Gouldner'e göre bu yeni sınıf gerçek anlamda bir sınıf değildir. Çünkü bu sınıfı belirleyen Marksist anlamda üretim araçları egemenliği değildir. Bu sınıf gücünü uzmanlığından ve insan kalitesine bakış açısından alır.

Gouldner'e göre 20. yy.da gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ve gittikçe güçlenen bu sınıf aydınlardan ve teknokratlardan oluşur. Hümanistik aydın; entelektüel ilgileri gelişmiş, özgürlükçü ve genellikle politiktir. Teknokrat ise merkezi ilgi alanı uzmanlığıdır, görev ve çalışma merkezlidir. Olaylara demokratik bir yaklaşımı vardır. Ceza ile değil ödülle motive eder. Geleneksel bürokrasinin içinden çıkmasına rağmen, geleneksel bürokrasiden nitelik olarak ayrılır. Geleneksel bürokrasi statükoyu korumaya çalışır ve legal otoriteye bağlıdır. O sadece pasif bir araçtır. Oysa son derece karmaşık ve komplike bir mekanizma olan çağdaş bürokrasiyi yönlendiren bu yeni kategori bilimsel bir niteliğe sahiptir ve ritüellere önem vermezler. Kendi kurallarını kendileri koyarlar, statüko ile pek uyumlu değildirler, hümanistik aydınlara göre "aptal hizmetçi" sayılırlar bile geleneksel bürokratlara göre kısmen filozof sayılırlar. Yaratıcılıkları ve teknolojiye olan yatkınlıkları nedeniyle hümanistik aydınlardan daha devrimci bir güçtür.

Yeni sınıf güçlerini eğitimlerinden ve uzmanlıklarından alır. Özellikle bilimsel teknolojik devrimler teknokratların etkinlik ve sorumluluklarını oldukça arttırmıştır. Yine özellikle sosyalist ülkelerde bu sınıf yönetici sınıf haline gelmiştir. Fakat eski sınıflardan farklı olarak bunlar gücünü paradan ve üretim araçlarından değil, eğitimlerinden almaktadırlar. Özellikle gelişmiş ülkelerde varlıklı sınıf mensupları kendi para ve işletmelerini bu sınıfa en fonksiyonel biçimde işleterek bir uzlaşma sağlanmıştır. Bu ortamda yeni sınıf üyeleri geleneksel bürokrasiden nitelik olarak farklı bir konuma sahiptirler. Yöneten karar alan, sorumluluk taşıyan bir sınıftır. Yeni sınıf bazı durumlarda gücünün hizmetine girerek statükonun korunması işlevini sürdürürler.

Yeni sınıf yaratıcı ve devrimci bir sınıftır. Bunlar sade politik açıdan değil, aynı zamanda sürekli devrimci bir üretim biçimi yarattıkları için teknolojik açıdan da devrimcidirler. Fakat bunlar diğer sınıflar gibi reaksiyoner davranışlar göstererek değil, kendilerine uygun pozisyonlar yaratarak amaçlarına ulaşırlar (**Gouldner, 1976, s: 214**).

Ekonominin kilit noktalarını kontrol ederler. Hatta üretim araçlarının hukuki sahibi olmasalar bile, fiili sahibidirler (**Gouldner, 1972, s: 162**). Politik planda işçi ve köylüyü desteklemeye yatkındır. Ancak o da işçi sınıfı gibi hayatını çalışarak kazanmasına rağmen, o çalışma şartlarını kendi hazırlayan kendi kendini yöneten bir sınıftır. O işçi gibi, Marksist anlamda, işine yabancılaşmaz. Mesleki bir üst kültüre sahiptir. Bunların yabancılaşmaları daha farklıdır. Yeni sınıfın dilinde ne sorusu değil, nasıl sorusu egemendir. Bu olgu onları yüksek bir ilerleme potansiyeline sahip kılar. Oysa dikey hareketlilikte genellikle ilerleme şartları bloke edilmiştir ve üstelik güçleri ve gelirleri arasında büyük bir dengesizlik vardır (**Gouldner, 1976, s: 355**). Özellikle hümanistik

aydınlarda benimsediği ideolojide yerellik ve evrensellik dengesini kuramamak, toplumda yönlendirici olma isteği vb. aydının yabancılaşmasına yol açan olgulardır.

Yeni sınıf bir kültür burjuvasıdır. Sermaye olarak kültürü kullanır. Bu yüzden eski sınıfla bir iç savaş içindedir. Profesyonelizm bu sınıfın ideolojisinin temel öğelerinden biridir. Ekonomik gelişme bu yeni sınıfın kültürel kapitaline ve teknolojik becerisine bağlı olma durumuna girmiştir (**Gouldner, 1978, s: 173**). Bunun sonucu olarak toplumlar problemlerini klasik ideolojileri kullanarak değil, teknolojiyi kullanarak çözmeyi tercih eder olmuşlardır. Bu olgu yeni bir teknoloji kültürü yaratmıştır. Bu kültürün felsefi temeli pozitivism ideolojisinin yeniden biçimlendirilmiş şeklidir. Bu yeni pozitivism teknokratik bilincin temelini oluşturur. Bu temel üzerine oturtulmuş teknokratik yapı yeni bir mantık ve yaklaşım üreten bilimsel bir niteliğe sahiptir. Burada gösterişçilik ve gelenekçilik değil uygulamalı bilginin merkezi alındığı, araştırma ve değişim hakimdir. Bu ideoloji geleneksel ideolojilere göre daha az ideoloji, daha fazla bilim ve uygulamadır. Burada sadece akıcılık değil, fantazyaya da vardır. Yeni sınıf lâiktir, apoliktir, İndirerek kurallarla yönetilen bir yapıya sahiptir (**Gouldner, 1978, S: 264**) ve kuralları özgürlüğe dayanır. Onu biçimlendiren araçsal akılcılık "Instrumental rationality" olgusudur.

Yeni sınıfın dayandığı profesyonelizm yeni bir dil ve buna bağlı olarak yeni bir kültür yaratmıştır. Kullandığı dil bu sınıfın ayırıcı özelliklerindedir. Bu eleştirel konuşma dilidir. "The culture of critical discourse CCD". Bu tıpkı Fransızca. Almanca gibi bir dildir. Bu dilde her kelime bir anlama sahiptir ve gerçekçilik, doğruluk en geçerli değerdir. Bu dili kimin konuştuğu değil, bu dilde ne konuşulduğu önemlidir. Burada konuşma kişisel olmayan bir niteliğe sahiptir.

Teknokratik aydınlık kendi aralarında uzmanlık alanlarına göre farklı alt dillere sahip olsalar bile, eleştirel konuşma kültürü yeni sınıfın ortak ve belirleyici dilidir. Bu dilin öğrenilmesi sınıf üyelerine kolay, diğer insanlara zordur.

Yeni sınıfı oluşturan bireyler farklı toplumsal kaynaklardan gelseler bile eğitim, kültür ve yaşam biçimlerinin benzerliği bu sınıf bireylerini birbirine bağlar.

Yeni sınıf kozmopolit bir yapıya sahiptir ve yerel kültürlerden uzaktır. Toplumsal değer onlara çok fazla bir şey ifade etmez, günlük hayatın dışında yaşarlar (**Gouldner, 1978, s: 356**). Bu yüzden kitle iletişim araçlarının genişlemesini o ve özgürlükçü bir fonksiyona sahip olmasını tercih ederler.

ENTELEKTÜEL İNTELİCENSIYA AYIRIMI

F.B. Bottomore entelektüel kavramı ile intelicensiya kavramını birbirinden ayırır; Bottomore'e göre intelicensiya ilk defa 19. yy. Rusya'sında ortaya çıkan, üniversite eğitimi görmüş, kafa emeğine dayanan bir meslek sahibi, yeni orta sınıfı oluşturan kişilerdir. Bunlar idealisttirler ancak bunların idealizmleri devlete hizmet değil, kutsal nitelikli değerleri hayata egemen kılmak ile ilgilidir.

Reaksiyoner bir nitelikleri vardır. Politikaya yatkındırlar, entelektüellerdeki gerçeği arama ihtirası bunlarda yoktur.

Buna karşılık entelektüeller nispeten küçük bir grubu kapsar. Bunlar doğrudan yaratıcılık, düşüncenin yayılması ve eleştirilmesi ile ilgilidirler. Genellikle yazarlar, sosyal teoricienler, politik yorumcular ve benzeri meslekteki kişilerden oluşturlar (Bottomore, 1982, s: 172). Sosyal kompozisyonları diğer sınıf ve tabakalarla karşılaştırılınca oldukça çeşitlidir ve geldikleri sosyal tabaka siyasal görüşlerini önemli ölçüde belirler (Bottomore, 1982, s: 172). Bunları öğretmen, gazeteci vb. meslek sahiplerinden ayırmak oldukça güçtür. Fakat bunların en önemli ayırıcı özelliği toplumun kültürü ile doğrudan ilgilenmeleridir.

Entelektüel her toplumda bulunur. Kapalı bir kategori değildir. Bazı toplumlarda yönetici elite yakın bir ilişki içindedir. Marksizimle güçlenerek özellikle az gelişmiş ülkelerde radikal bir güç haline gelmişlerdir. Gelişmiş ülkelerde burjuvazi ile pölereterya arasında bağımsız bir konuma sahiptir. Gerek gelişmiş, gerek az gelişmiş ülkelerde ve gerekse sosyalist ülkelerde radikal bir yapılan olmasına rağmen, özellikle sosyalist ülkelerde Batı Avrupa ve ABD'de etkili mualif gruplar vardır (**Bottomore, 1982, s: 175**). Roller ve etkinlikleri ülkeden ülkeye, dönemden döneme farklılıklar gösterir. Fakat toplumun genel değişimi ile entelektüellerin politik tutumları arasında oldukça sıkı bir bağ vardır (**Bottomore, 1982, s: 176**).

Bottomore göre, çağımızdaki hızlı değişim entelektüel roller ve faaliyetler açısından önemli bazı sonuçlara yol açmıştır. Doğal bilimlerin gelişmesi sonucu, bu alanda çalışan bilim adamlarının etkinlikleri artmış ve entelektüel roller oynamaya yatkın bir hale gelmişlerdir. Ayrıca insanlar arası dolaylı ya da dolaysız iletişim olanaklarını artması bu grubu sayıca arttıramamış, buna bağlı olarak da, bu gruptaki içsel farklılaşmalar artmıştır.

Gelişmiş ülkelerde entelektüel faaliyetler toplumu toptan eleştirmekten makro öneriler üretmekten kısa dönemli spesifik problemlerin çözümüne yönelmiştir.

SONUÇ

Sonuç olarak: Gramsci'nin büyük aydınlar, ast aydınlar ayrımı, Shils'in yaratıcı, tekrarlayıcı aydın kavranılan ile belirli ölçüde örtüşür. Buradaki önemli fark, Gramsci'nin aydınlan bir toplumsal sınıfa doğrudan bağlı olarak ele alması, aydınların entelektüel faaliyetlerini bağlı olduğu sınıfın konumuna gönderme yaparak açıklaması, buna karşılık Shils'in aydınlan kendi otonomisi içinde ele alarak, entelektüel faaliyetlerini özgünlüğü açısından değerlendirmesidir. Edvard Shils aydını toplumsal bağlantıları açısından toplum içi ilişkisinden çok, aydının içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve genel niteliklerini baz alarak gelişmiş (metropol) az gelişmiş (taşra) ülke (merkez-çevre) aydını olarak sınıflandırır.

Yine Gramsci'nin büyük aydın kavramı Shils'in yaratıcı aydın kavramı ile belirli ölçüde örtüşse bile kapsam olarak ondan daha dardır. Gramsci'de

büyük aydın, eski tarihsel bloğun kalıntısı olmakla birlikte, kendi aralarındaki bağların güçlülüğü ve geleneklerinin yardımı ile ayakta kalan bir kategoridir. Buna karşılık, çoğunluğu merkezde olmak kaydı ile, stok'tan aldığı birikimi yeni sentezlere ulaştırabilen bütün aydınlar sınıfı, ideolojisi ne olursa olsun, yaratıcı aydındır.

Merton ise, aydını daha geniş bir kapsamda değerlendirir. Ölçüsü "bilgiyi işleyen ve formüle eden" dir.

Merton'un bürokratik aydın kavramı, Gouldner ve Zimmerman'ın teknokratik uzmanlar kavramı biçim olarak birbirine benzerse bile, kapsam olarak oldukça farklıdır. Merton'un bürokratik aydını Weber'in Bürokrasi teorisinden izler taşımasına karşın, o, bürokratik aydın kavramından bilginin kültürel temellerini sadece direkt kişisel yaşantı olarak görmeyen, bir karar vericiye bağlı olsa bile, bağımlı olmayan, "Sonuç'un ne anlama geldiği konusunda kesin bir ilgisizlik içinde olmayan bir kişidir. Merton, Gouldner, Zimmennan ve Gramsci'nin klasik bürokrat, Sartre'nin bilgi teknisyeni kavramını politik teknisyen kavramı ile karşılar. Fakat Sartre'nin bilgi teknisyeni kavramı diğer kavramlardan biraz farklı kullanılmaktadır. Sartre'ye göre bilgi teknisyeni, varoluşunda derin çelişkiler taşıyan, kendi inanmadığı ereğin basit bir aracı haline gelen toplumsal işçilerdir.

Gouldner hümanistik aydın, teknokratik aydın aydını Merton'un bağımsız aydın bürokratik aydın aydınına benzer. Özellikle hümanistik aydın ve bağımsız aydın kavramları oldukça iyi örtüşür. Fakat Merton'un bürokratik aydın kavramı ile, Gouldner'in teknokratik aydını özünde farklıdır: Merton bürokratik aydını belli bir anlamda, emir vericinin fonksiyoneli olarak görmesine karşın, Gouldner teknokratik aydını, herhangi bir karar vericiye özünde bağlı olmayan bir biçimde fonksiyonlarını yürüten, yaratıcı, devrimci, bir kategori olarak görür. Oysa Merton bağımsız aydını daha devrimci olarak değerlendirir.

Gouldner hümanistik aydını uzmanlığı olmayan, politika ile oldukça içice olan, yerel değerlerle evrensel değerleri dengeli bir biçimde sentezleyemeyen, istekleri ile gücü arasında büyük bir boşluk bulunan, yabancılaşmaya potansiyel olarak çok yatkın olan bir grup olarak görür.

Shils, Bottomore, Merton, Gouldner azgelişmiş ülke aydınlarını tasvir ederken referans noktası olarak gelenekçi ideolojilere bağlı aydınlar değil de batıcı, laik, yenilikçi ideolojilere bağlı aydınlar kullanırlar. Bu düşünörlere göre, azgelişmiş ülke aydını bürokratik karakterli bir aydın kategorisi olmasına rağmen, bu ölkelerin toplumsal yapılarının bir sonucu olarak, gelişmiş ölkelerdeki bürokratik aydın gibi, teknisyen, uygulayıcı, kısmen politika dışı değil, tam tersine bağımsız aydın, politik aydın niteliğine sahiptirler. Hatta Merton, Gouldner, Shils askeri bürokrasiyi bile belirli pozisyonlarda bağımsız aydın olarak kabul ederler.

Eğitim ve meslek entelektüel faaliyetlerde bulunmanın belirleyici öğeleri olmamakla birlikte, Shils, Goulder, Merton, Gramsci, Bottomore, eğitimin, özellikle üniversite eğitiminin azgelişmiş ölkelerde Batı tipi, laik eğitimin,

meslek olarak, halkla direkt ilişkisi olan öğretim üyeliği, öğretmenlik, avukatlık, gazetecilik, doktorluk, noterlik gibi meslekleri yapan kişilerin potansiyel aydın kaynakları olduğunda fikir birliği içindedirler. Yalnız Gouldner ve Zimmerman, bir ölçü de Bottomore, yüksek teknoloji alanında uzmanlaşmış kişilerin önümüzdeki on yıllarda entelektüel faaliyetler alanında belirleyici bir misyona sahip olacaklarını ifade ederler.

Yukarıda incelenen düşünürlerin hepsinin fikir birliği içinde oldukları en önemli nokta orta sınıfın gerçek anlamda entelektüellerin kaynağı olduğu görüşüdür. Aydınların kaynağı orta sınıf olsa bile, temsil ettikleri ideolojinin farklı niteliklere sahip olabileceği; nitekim öyle de olduğu bir başka ortak noktadır.

Az gelişmiş ülke aydınları ile ilgili hükümlere varılırken, genellikle Latin Amerika, Afrika, Uzak Doğu ülkeleri Hindistan gibi ülkelerin aydınları göz önüne alınmıştır. Ülkemiz bugünkü şartları ile ekonomik, hatta kültürel anlamda az gelişmiş ülke niteliklerine sahip olsa bile, yüz yıllardır dünya politikasında etkili olmuş bir devletin toplumu olarak yaşamının getirdiği önemli bir farklılığa sahiptir. Bu farklılık aydınların konumu ve misyonunda kendini göstermektedir. Tanzimat sonrası toplumun niteliğini belirleyen her önemli olayın motor gücü olan aydınların yukarıdaki tipolojiler açısından incelenmesi, diğer ülke aydınları ile Türk aydını arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konması, bize Türk aydını ve Türk toplumunu tanımak bakımından, önemli ipuçları sağlar. Ayrıca yaratıcı, tekrarlayıcı, bağımsız, bürokratik, entelektüel-intelicensiya, geleneksel organik aydın ayrımına göre Türk aydın kategorilerinin incelenmesi Türk aydınlarının, başta da belirtildiği gibi, aydınlarla ilgili düşüncelerin normatif değerlerden arınmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aron, R. (İ.Tanju) Aydınların Afyonu, Ank. Turhan y, 1979 Bağla., L. A. Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu, Birikim, 1976 s: 23
- Belge, M. Tarihi Gelişim Süreci İçinde Aydınlar, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.1, 1982 İst.
- Bourricaud, F. The Adventures of Ariels, Deadalus 1972 summer, C.3.
- Bottomore, T.B. Elites and Society, 12.bas. London Penguin Books Ltd. 1982.
- Dereli, T. Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel ilişkiler Sistemi, İst. İ.Ü.Y.ları 1974.
- Fisher, M.M.J; İslam and the Revolt of the Petit Bourgeoisie DAEDA-LUS, 1982 Vinter.
- Gouldner, A.W. The Dialectic of İdeology, New York Seabury Press, 1976.
- The New Classproject I. Theory and Society, 1978 C.6 No:2
- The New Class Project II. Theory and Society, 1978 C.7
- Prolog to a Theory of Revoluantary Intellectuals, 1976 Telos, No: 26.
- Gramsci A. (Vedat Günyol) Aydınlar ve Toplum, II.B İst. Örnek y.ları, 1983.
- Meriç, C. Kırk Anbar, İst. Ötügen y.ları, 1980.
- Ümrandan Uygarlığa, İst. Ötügen y.ları, 1977.
- Merton R. Social Theory and Social Structure II. Bas. New York The Free Press of Glemcoe, 1964.
- Portelli, H. (Kenan Somer) Grammsei ve Tarihsel Blok, Ank. Savaş y.ları, 1982.
- Sartre, J.P. (S.Rıfat Kırkoğlu) Aydınların Savunması, İst. Alan Y.ları, 1985.
- Shils, E.Intelctuals The International Encyclopaedia of the Social Science, The Mac Millan co.and Free Press, C.7, 1967.
- The Itellectuals and The Povers, Other Essays, Chicago, The Univercity of Chicago Press, 1972.
- Zimmerman, C.C. (Amiran Kurtkan) Yeni Sosyoloji Dersleri, İst. İ.Ü. y.ları, 1964.